

Жарко С. Бошњаковић¹
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет, Нови Сад

УДК 811.163.41'322.5-053.6
811.163.41'366.542
Оригинални научни рад
Примљен: 21. 11. 2012.

ПРЕДИКАТИВНИ АПЕЛ У ГОВОРУ МЛАДИХ (ГРАМАТИЧКА И ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА)

Сажетак: Категорија апела на семантичком плану разликује: (а) *чист апел* када говорник жели да оствари комуникацију са лицем које је у акустичком домаћају (*Петре, оче*); (б) *ословљавање* када говорници проверавају комуникациони канал и скрећу пажњу на важност саопштења (*сестро моја*) и (в) *предикативни апел* када говорник вокативном формом, која је на дубинској структури именски део предиката, карактерише свога саговорника (*коњу, стоко, магарче један, будало једна*). У раду се на граматичком и лексичко-семантичком нивоу анализира предикативни апел у говору младих.

Кључне речи: српски језик, разговорни језик, предикативни апел, граматичка и лексичко-семантичка анализа.

1. Увод

1.1. У категоријални комплекс апелативности спадају вокативне, императивне и интерогативне граматичке форме и њихова значења, али и неки узвици (*хеј*), презентативи (*ево, ето, ено*), 2.л. личних заменица и др. Дакле, јасно је да се наведеним средствима жели деловати на саговорника и његово понашање. У теорији говорних чинова то би била *директивност*, а у типологији језичких функција *конативност /инјунктивност* (Пипер и др. 2005: 649).

1.2. Апелативност се може посматрати са више аспеката: граматичког (морфосинтаксичког), творбеног, стилистичког, прагматичког, функционалног, лексичко-семантичког, психолингвистичког, социолингвистичког и др. (Војводић 2003а: 194). У наведеном раду аутор се бави социолингвистичким аспектом ословљавања у српском и руском језику, а у напомени бр. 8 указује на радове у којима је заступљен један или више аспеката анализе вокативности у српском језику. Ове године је објављен рад посвећен апелативима у разговорном језику млађе урбане популације у којем се вокативне форме анализирају са социолингвистичког, прагматичког и семантичког аспекта (Јовановић и Тривић 2011).

1.3. На површинском нивоу вокативност се обавезно изражава фразном интонацијом, која је симбол њене самосталности у исказу (Тополињска 1974: 25). У графичком домену она је маркирана запетом ако је у реченици (*Тата, дај ми то.*) или узвичником ако је ван ње (*Тата!*).

1.4. Другостепено средство за обележавање вокативности јесу наставачке морфеме, које ипак не познају сви словенски језици (руски, словеначки, доњо-

¹ zarko.bosnjakovic@gmail.com

лужичкосрпски и делимично словачки). Српски језик одликује богат инвентар наставачких морфема и сложена дистрибуција (Mrazović i Vukadinović 1990: 219, 231) Три наставка имају именице м.р. на -а у Гјд: (а) -е (*Јоване, брате, господине; беже, човече, душе; старче, кнеже; господине Регане, Рихарде*); (б) -у иза ј, ч, ћ, њ, љ, њ, ш, ж (*крају, трубачу, младићу, пријатељу, коњу, мужу, Драгашу*) и (в) -о код страних имена (господине *Дик, Цек, Фридрих*). Дублетне форме имају именице на -ар (*лекар-е/у, пекар-е/у, секретар-е/у*, али само *царе*). Код именица ж. и м. р. на -е у Гјд. и колективних именица јављају се две наставачке морфеме: (а) -о (*жено, девојко; Надо, Миро; Божо, Јово*; двосложне на -ица: *птицо*) и -е (вишесложне именице на -ица: *Милице, другарице, Перице*). Код одређених акценатских типова властитих имена ж. и м. р. В=Н (*Вера, Мирјана, Лука, Никола*), док се код оних које значе неко занимање или неку титулу у В јављају дублетне форме (*ага/аго, војвода/војвода, механиција/механицијо*). Наставак -и имају именице ж.р. на -и у Гјд. као и колективне и збирне (*младости; кћери, мати, сирочади*). У разговорном српском, зависно од дијалекатског порекла говорника, могу се чути и примери типа *Миодраг, донеси ми те копије*.

На основу овог сажетог прегледа јасно је да се приликом обраде наставачких морфема у вокативу мора водити рачуна: (а) о граматичкој категорији рода, (б) о броју слогова, (в) о коренским сугласницима, (г) о акценатском лику, (д) о творбеном форманту, (ђ) о пореклу властите именице и (е) о експресивности употребљеног облика. За странце је лакше ако ове наставачке морфеме усвајају преко граматичке категорије рода. Мало је наставака који су једнозначно окарактерисани с обзиром на род (-у, *мужу* - м.р.; -о искључује ср.р. и сл.), те од тог формалног критеријума не би требало поћи у усвајању наставачких морфема. Јасно је да се на нижим нивоима не може инсистирати ни на акценатским алтернацијама типа (*Нада-Надо, жѐна - жѐно*), као ни на фразној интонацији.

1.5. Категорија апела на семантичком плану разликује: (а) *чист апел* када говорник жели да оствари комуникацију са лицем које је у акустичком домаћају (*Петре, оче*); (б) *ословљавање* када говорници проверавају комуникациони канал и скрећу пажњу на важност саопштења (*сестро моја*) и (в) *предикативни* када говорник именским делом предиката карактерише свог саговорника (*магарче један, будало једна, глупане један < Ти си х, а х = магарац, будала, глупан*) (Тополињска 1974: 25–26). Чист апел обично има иницијалну позицију, док друга два медијалну или финалну. У иницијалној позицији је наглашена апелативност, а у осталим позитиван или негативан однос адресанта према адресату (Војводић 2003: 160).

1.6. Нас ће посебно интересовати овај трећи тип апела, који није био чест предмет анализе лингвиста. Пре четрдесетак година Галис (1978: 161–166) је писао о граматичкој структури погрдних израза у обраћању или при спомињању некога у разговору. На основу ограниченог корпуса из писаних извора словенских и германских језика он покушава да оцрта ареал граматичких структура погрдних израза. Самостални погрдни изрази или са личној заменицом срећу се првенствено у немачком, енглеском и руском језику, али и у неким словенским језицима (пољском, чешком, српскохрватском, бугарском) у којима се срећу паралелно и конструкције с бројем *један*. Ово ћемо илустровати његовим примерима из немачког језика: (*du Dummkopf!* = (ти) глупан/глупак (*Sie Lügner!* = (Ви) лажов *Teufel, der du bist!* = Ђаво, тај ти си! У скадинавским и

романским језицима, а вероватно и у бугарском погрдни, али и изрази од миља употребљавају се са присвојним заменицама. Тако у норвешком имамо *din tosk!* = твоја будала/твој глупак; у шведском *din djävel!* = твој ђавол, *din lilla ängel* = твој мали анђео, *min dumbom!* = мој глупак/глупан; у бугарском *хланак`џт му с хлан`ак!* = дериште му с дериштем. Сви словенски језици (осим руског), а нарочито јужнословенски у овим изразима имају обично у постпозитивној позицији одредбу *један* (*Коњу један!* али и *Лопове један матори!*). Аутор указује и на различите значењске нијансе које даје одредба један. У бугарском се може срести и следеће одредбе: *куче ниедно, разбойник`џт неден!*; *куче такова!*

1.7. Главнину нашег корпуса чине фразе које студенти српског језика у Новом Саду користе у приватној комуникацији. Студенти су били замољени да код куће напишу што више вокативних фраза којима се обраћају момку / девојци, колеги / колегинаци или некој другој особи која их је јако изнервирала. Знатно мањи део примера забележен је из филмских дијалога и литературе. Сви примери су, у релаксираној атмосфери, анализирани са студентима како би се што прецизније одредило њихово значење.

1.8. С обзиром на задатке које смо поставили пред студенте, можемо рећи да се саговорници међусобно добро познају, да су приближно истог узраста и да припадају истој социјалној групи, што су елементи социлингвистичког аспекта анализе апелатива.

1.9. Са прагматичког аспекта интересантно је показати намере говорника из којих ће се видети и његов однос према саговорнику. С обзиром на то да нисмо били учесници комуникације тешко је било утврдити шири контекст и говорне чинове у којима су апелативи употребљени. Наш корпус углавном садржи апелативе којима се доноси суд или изриче наш став према саговорнику.

1.10. Са семантичког аспекта апелативи могу бити употребљени у свом основном значењу, што је одлика чистог апела, или са измењеним, експресивним, метафоричким значењем, што се среће углавном у предикативном апелу и ословљавању. С обзиром на одсуство контекста, тешко је одредити мотив за избор одговарајућег апелатива.

1.11. У раду ћемо анализирати граматичке и лексичко семантичке карактеристике предикативног апелатива. У првом случају указаћемо на дистрибуцију вокативних наставака, творбене форманте и синтагматску структуру, а у другом на лексичка и семантичка средства којима је формализован центар и одредбе предикативног апелатива.

2. Граматичка анализа

2.0. У оквиру граматичке анализе предикативног апела најпре ћемо испитати инвентар и дистрибуцију наставачких и творбених морфема и структуру вокативске фразе.

2.1. Наставачке морфеме *-е*, *-у*, *-о* углавном имају правилну дистрибуцију: *воле, мајмуне, скоте, соме, безобразнице, лудаче, нечовече, лењивче; гузице,*

пијанице; коњу, смарачу, олошу; бабетино, вашко, гњидо, глупачо, свињо. Међутим, уочено је ширење поља употребе наставка -у: сељаку, дебељаку, па-туљку, тенку; слепцу, кромањонцу, неандерталу, магарцу; алкосу, наркосу; бацилу, дебилу, имбецилу, крембилу, ментолу; дегену, кретену, морону; болиду, медведу, смраду (али и смраде), ретарду 2х (али и ретарде 3х); вепру, клошару; ајгиру; глупандеру, лицемеру, лузеру, пајсеру, педеру, циберу, штреберу, а само три пута -е у речи коње 2х / нилски коње.

2.2. Честа је употреба именица са пејоративним значењем:

- (а) **-ина**: веприно, коњино, сељачино, сомино;
- (б) **-чина**: кретенчино, лажовчино, магарчино, мајмунчино, морончино, наркоманчино, педерчино, слепчино, шуљчино, шупчино;
- (в) **-чуга**: ленчуго;
- (г) **-тина**: бабетино, будалетино, дрољетино, курветино, рибетино;
- (д) **-ерда**: глупердо;
- (ђ) **-анчура**: сељанчура.

2.3. Ранко Бугарски (2003: 17–120) издваја изворно жаргонске суфиксе, који се срећу само у жаргонизмима, и жаргонизоване, који припадају и стандардном, тачније разговорном језику. Из нашег корпуса првој групи би одговарало само неколико примера типа *алкосу*, *наркосу* у којима се суфиксом *-ос* на хумористички начин неутралише негативна експресивност основе којом се обележавају маргиналне категорије људи (Бугарски 2003: 70). У примеру *глуп-ан-дер* три су творбена форманта, при чему се овим последњим појачава експресивност (Бугарски 2003: 79). У другој групи је знатно већи број суфикса који се често додају на основе са експресивним значењем: *перверзњаку*, *дебељаку*; *дркацијо*; *дебилушио*, *килавушио*, *распандркушио*; *дромфуљо*; *жбуњаро*, *ћошкарро*, *шљокарро*; *глупачо*, *тупачо*, *половњачо*, *распандркачо*; *цибер*; *блесане*, *глупане*, *тупане*, *тикване*; *говнару*, *смарачу*.

2.4. Поједине лексеме, а посебно оне којима се изражава нека психичка особина, развијају и своју деривацију: *морону* / *моронко* / *морончино*, *кретену* / *кретенко*, *дебилу* / *дебилко* / *дебилушио*, уп. и *сељаку* / *сељачино* / *сељанчура*.

2.5. Уочене су и лексеме у којима је дошло до комбиновања различитих творбених елемената: *крембилу*, *братори*; *дебилтанте*, *ретардињо*; *дронфуљо*. Ранко Бугарски је предложио да се овај тип творбе назива сливање, а саме лексеме сливенице (Бугарски 2003: 121). У нашем корпусу могу се препознати прва два творбена модела наведена код Бугарског (2003: 134–136):

- а) сливање првог дела једне и другог дела друге речи (*бра/т* + *ма/тори* > *братори*, *кре/тен* + *де/бил* > *крембил*),
- б) сливање целе прве речи и другог дела друге (*дебил* + *деби/тант* > *дебилтант*, *ретард* + *н/ињо* = шпан. *piño* `дете` > *ретардињо*).

Само је једна пример у којем је дошло до метатезе слогова *тебра* (<brate). У једној лексеми могла би се издвојити три творбена елемента *дро/ља* + *фу/кса* + *у/ља* > *дронфуља*, уп. и *ждронфуља*. У примерима *крембил* и *ждронфуља* имамо поигравање и звуковима.

2.6. Синтаксичка структура предикативног апела може се састојати:

- а) **из центра**: *аждајо*, *алапачо*, *алкосу*, *баксузе*, *бандеро*, *безобразнице*, *безобразниче*, *бештијо*, *битанго*, *блесане*, *болиду*, *будало*, *буда-*

летино, буђави, вепру, веприно, вуцибатино, габорко, гаде, глупане, глупандеру, глупачице, глупачо, глупердо, говно, говнару, гуско, даско, дебела, дебељаку, дебилу, дебилушо, дегену, дркацију, дрогеру, дрољо, дрољетино, дронфуљо, ждронфуљо, жбуњаро, жирафо, змијо, идите, имбецилу, јаднице, килавушо, клошару, кобило, козо, кокошко, коњино, коњу/коње, краво, крембилу, кретену, кретенко, кретенчино, крме, кромањоницу, кујо, лажовчино, ленчуго, лењивче, лудаче, лудо, лузеру, лујко, магарче/магарцу, магарчино, мајмуне, мајмунчино, мамлазе, мандрилу, манијаче, медведу, ментолу, морону, моронко, морончино, муло, наркоманчино, наркосу, нихилисто, нечовече, овцо, олошу, опајдаро, падавичару, пајсеру, патуљку, паћенице, педеру, педерчино, пијандуро, пијанице, пицајзло, половњачо, прасе, распикућо, ретарде, ругобо, свињо, сврако, сељаку, сељанко, сељанчуро, сељачино, сероњо, сисо, скоте, слепице, слепцу, слоне, смарачу, смотанко, смраде / смраду, соме, сомино, стипсо, стоко, сунђеру, теле, тенку, тикване, туко, тупава, тупане, тупачо, тупсоне, уличарко, ћошкаро, ћурко, фолиранткињо, фуксо, хермафродиту, цвикерашу, циберу, цукело, шабане, шљокаро, шљокацију, штреберу;

- б) **из центра и одредбе један:** *ајгиру један, воле један, говедо једно, идите један, коњино један, коњу један, кретену један, мазго једна, мајмуне један, ретарде један, смарачу један, смотанко један; будало једна, глупачо једна, даско једна, животињо једна, краво једна, лудо једна, крмачо једна, свињо једна, сероње једне, сисо једна, слепчино једна, стоко једна, цукело једна; ђубре једно;*
- в) **из центра, одредбе један и друге одредбе:** *ђубре једно безобразно, коњу један матори, мајмуне један глупи, росијо једна луда;*
- г) **из центра и одредбе:** *гњидо смрдљива, говно мало, говно наркоманско, вашко смрдљива, ђубре мало, курветино глупа, манијаче ретардирани, олошу светски, пи-до проклета, свињо љубоморна, створе ненормални, скоте болесни, скоте је-ени, шабане ненормални, уши мртва; уп. и дебилу од детета, стоко без репа;*
- д) **из детерминатора / квалификатора и центра:** *глупа бабетино, гнусни шакале, дебела свињо, кучкин сине, кујин сине, људска амебо, матора кретенчино, неверни псу, отрцани мајмуне, прљаво псето, стара вештице;*
- ђ) **из емотивног блока** (Ристић 2002: 172): *Убио си га, гаде! Гаде један, гаде један проклети! Лицемеру, лажовчино, говно, све на једном месту. Кроз главу му пролазе хиљаде мисли и све се оне стапају у једну псовку: Мрцине фашистичке! Гадови! (Ристић 1996а: 70).*

Пример за емотивни блок заснован је на градацијском принципу, те бисмо га могли именовати и као градацијски низ или синонимијски низ (Војводић 2003: 158). Његова структура показује пут градацијског низања и/или проширивања предикативног апелатива. У градацијском низу први члан може да буде формализован и именским предикатом (Ти *си марва*, /≠ *марво*/, *кењчино жан-дарска!* – викаше једна ... жена (Ристић 1996а: 70). Наша грађа показује да су ипак најдоминантније једночлане структуре, а да одредба *један* није толико фреквентна иако је типична за јужнословенске језике. У нашем корпусу уг-

лавном су изостали примери предикативног апела са личном или посесивном заменицом, што је, у првом случају, одлика германских и неких словенских (пољског, чешког, српскохрватског, бугарског), а у другом, скандинавских језика. Истина, забележили смо и пример *Ти, кретену имбецилни, како те није срамота?!* у којем је личном заменицом изражен чист апел, а другом вокативном фразом предикативни апел којем се карактерише саговорник, што би се могло заменити у *Милане, ти си кретен имбецилни...* Посесивне заменице се обично користе у изражавању позитивних емоција: *Ма волим те, бебо моја мила*, али и ругања *Е, мој коме*, то што немаш радно време, значи да ти је радно време увек... (Јовановић и Тривић 2011: 138) и прекоравања *Да сте на моме месту, паметњаковићи моји*, не бисте се тако смејали томе (Ристић 1996а: 72).

Неколико студената је користило и фразу *е, мој ти*, која би се могла развити у *е, мој јаднице, ти си јадан*, будући да изражава закључну констатацију којом се саговорник сажаљева.

Међутим, када се говори о некоме, тј. ко није саговорник, имамо номинатив: *Лаже, отровница!*

3. Лексичко-семантичка анализа

3.1. Центар предикативног апела су обично именице на које је метонимијацијом, метафоризацијом и поређењем пренесен садржај имена којима се именују: животиње, птице, рибе, једноћелијски организми, гмизавци, инсекти, интимни делови тела, сексуалне девијације, менталне девијације, физичке и психичке особине. Уобичајена је пракса да се номинације овог типа разврставају према семантичким пољима којима припадају реалије које се именују (Ристић 1994:540, нап. 12). Анализиране лексеме припадају следећим семантичким пољима:

3.1.1. Животиње:

- а) општи назив: *животињо, стоко, скоте*; (Барни, *животињо једна*, ти си незасит. Остави ме на миру, *стоко једна!* Колико си људи повредио, *скоте болесни? Скоте је-ени*, мрзим те!
- б) домаће: *ајгиру, кобило, коњу/коње, коњино; козо; воле, говедо, краво, теле; свињо, крме, вепру, веприно, крмачо, прасе; кујо, псу, џукело; магарче, / магарцу, магарчино; мазго, муло; овцо*; (Куд си навро, *мазго једна?! Муло*, умеш ли ти да се јавиш?! *Воле један*, пази мало! Склони се бре, *магарцу*, одатле! *Коњу*, ко је теби дао дозволу?! Не дирај га, *свињо једна!* Како ме нервираш, *говедо једно!* *Теле*, јеси ли вратила књигу у библиотеку? *Козо*, шта си ово урадила? *Крмачо једна*, зашто ми ниси јавила кад почиње час?! *Џукело*, не обраћај ми се! Грклан ћу ти ишчупати, *џукело једна!* Онда, *неверни псу*, пре него што умреш уверићеш се да ја могу све!
- в) дивље: *медведо, жирафо, мандрилу* (нем. Mandrill < špan. mandril `велики павијан`), *мајмуне, мајмунчино, слоне, шакале*; (*Мајмуне један*, можеш ли нормално да се понашаш? Стварно си смешан, *мајмуне један*. Погледај се, *отрцани мајмуне!*
- г) митолошке: *аждајо*;

3.1.2. **Птице:** *гуско, кокошко, сврако, ћурко*; (Како си то могла да заборавиш, *ћурко једна?! Кукавице!* Ничем бољем се нисам ни надала!)

3.1.3. **Рибџе:** *соне, сомино*; (*Сомино, глуп си ко ован*. Обрати пажњу, *соне!*)

3.1.4. **Једноћелијски организми:** *амебо*; (*Људска амебо*, нашао си шепртљу којој ћеш све то да пришијеш!)

3.1.5. **Гмизавци:** *змијо*;

3.1.6. **Инсекти:** *вашко, уши, пицајзло, гњидо*.

У овим семантичким пољима највише је назива за животиње, птице и инсекте. У првом од њих (3.1.1) најпре се истиче разлика између човека, људског бића и животиња (*животиња, стоко*), при чему је трећи назив (*скоте*) најмаркиранији. Наиме, њиме се саговорнику приписује немилосрдност, подлост и пакост. Употребом осталих назива семантичких (микро)поља саговорник се одређује: (а) као глуп (*коњу, воле, теле, магарче, мајмуне, козо, овцо; гуско, кокошко, ћурко; соне, сомино*), (б) као јак, а прост (*ајџиру, кобило, коњино, медведу, веприно, слоне*), (в) као сувише висок (*жирафо*), (г) као неуредан, брљив (*крме, крмачо, прасе, свињо*), (д) као тврдоглав (*мазго, муло, крме*), (ђ) као пакостан и зао (*кујо, псу, џукело, шакале; аждајо; змијо*), (е) као безвредан и љигав (*амебо; гњидо, вашко, уши*), (ж) као ситничар (*пицајзло*), што је у вези са стереотипима које су прихватили и млади.

3.1.6. **Интимни делови тела и њихови продукти:**

а) *сисо, пи-до*;

б) *ћубре, говно, говнару, сероња, сероње, смраду / смраде*; (*Љубре једно*, где ти је жмигавац? *Љубре једно*, звала сам те на мобилни, али је био искључен.

3.1.7. **Сексуалне девијације:**

а) жена: *бештијо, дрољо, дрољетино, дронфуљо, ждронфуљо, жбуња-ро, курветино, опајдаро, половњачо, уличарко, ћошкарко, фуксо*; (*Дрољетино једна*, како си могла то да ми урадиш?! *Половњачо*, изгледаш ко моја баба.

б) мушкараца: *дркацијо, манијаче, педеру, педерчино, хермафродиту*. (*Манијаче*, можеш ли да се обуздаш? Ништа ти не разумеш, *дркацијо*.)

Лексемама из ова два блиска семантичка поља саговорнику се даје до знања да је говорник веома разочаран његовим поступцима (*говно, говнару, ћубре, сероња, сисо, пи-до, смраду, педеру, дркацијо, манијаче, педеру, педерчино, бештијо, дрољо, дрољетино, дронфуљо, ждронфуљо, жбуњаро, курветино, опајдаро, уличарко, ћошкарко, фуксо*) и изгледом (*половњачо*). Предикативни апел са лексемом која означава део женског тела за дојење (*Сисо једна*, што си испалила дечка?) новијег је датума а срећу се и ове синтаксичке варијанте (*Баи си груд! Ал си дојка!*).

3.1.8. **Менталне девијације:** *глупане, глупандеру, глупачице, глупачо, глупердо, туко, тупава, тупане, тупачо, тупсоне, тикване; лудо, лујко; блесане; будало, будалетино, болиду, морону, моронко, морончино; дебилу, дебилушо, имбецилу, идиоте; дегену; кретену, кретенко, кретенчино, ретарде; мамла-*

зе, крембилу, ментилу. (Глупачо једна, слушај ме кад ти говорим! Да ли си ти нормалан, будало једна?! Будало једна, не видиш даље од свог носа! Кретену један, зар си заборавио на мој рођендан?! Кретенчино, не желим никад да те видим! То је била шекспирова поставка, морону. Дебилу, немој више смарати! Дебилко једна, како си то могла да ми урадиш?! Идиоте, помери се више од мене! Бolidу, хајде ућути више! Мамлазе, чекао сам те цео дан.

Ово семантичко поље је једно од веома богатих називима којима се градуелно одређују умне способности саговорника (*тунав – глуп – блесав – луд – будаласт – кретен – болид – морон – деген – ретард – дебил – имбецил – идиот*). У оквиру једног семантичког низа градуелност се постиже и творбеним формантима (*глупане – глупандеру – глупердо; будало – будалетино; морону – морончино, кретену – кретенчино*).

3.1.9. Физичке особине:

- а) на основу сличности са неким објектом: *бандеро, патуљку, даско, тенку;*
- б) на основу изгледа лица: *буђави, габорко, ругобо, кромањонцу, неандерталцу, цвикерашу;* (Изгледаш одвратно, *габорко једна*.)
- в) на основу изгледа тела и његове покретљивости: *дебела, дебељаку, килавушо, смотанко.* (*Дебељаку, престани да једеш!*)

3.1.10. Карактерне особине:

- а) на основу вербалне активности: *алапачо, роспијо, лажовчино, смарачу;* (*Скини ми се с врата, смарачу један!*)
- б) на основу лошег односа према другима: *безобразнице, безобразниче, гаде, нечовече, олошу; баксузе; вештице; сељаку, сељанко, сељанчуро, сељачино, шабане;* (*Пази како се изражаваш у елитном друштву, сељачино!*)
- в) на основу односа према самом себи: *јаднице, (Паћенице, требало је да га већ заборавиш!)*
- г) на основу односа према животу: *битанго, вуџибатино, клошару, џиберу; ленчуго, лењивче; лузеру, распикућо, слепице, слепцу, слепчино, стипсо; штреберу; нихилисто; (Џиберу, докле више да чекам? Ало, лузеру, остави ме на миру!)*
- д) на основу односа према алкохолу и дроги: *пијандуро, пијанице, сунђеру, шљокаро, шљокацијо; дрогеру, наркоманчино, наркосу; (Шљокаро, смањи мало са пићем.)*

Што се тиче критеријума познатости/непознатости, можемо констатовати да се непознате особе могу окарактерисати само на основу физичких особина, а познате и на основу психичких или карактерних црта (Штасни 2007: 473).

3.2. Одредбе предикативног апела су (в.2.5): (а) број *један*, (б) већи број придева са негативним експресивним значењем (*безобразан; матор; болестан, глуп, луд, ненормалан, ретардиран; дебео; мали; људски, кујин, кучкин, светски; проклет, љубоморан; неверан; отрџан; смрдљив, прљав; наркомански; гнусан*), (в) комбинација ових елемената (*гаде један проклети*) и (г) предлошко падешке конструкције (*дебилу од детета, стоко без репа*).

4. Закључно разматрање

4.1.0. Анализирана лексика с обзиром на своју семантичку и семантичко-творбену деривацију припада експресивној лексици (Ристић 1994: 537), односно то су експресиви (Ристић 2002: 167) или атрибутивне именице (Штасни 2007: 469–470). Све ове лексеме имају емотивно значење, које се разликује од денотативног, а део је конотативног. Конотативно значење је веома комплексно, јер се приликом именовања издваја објекат на основу неког његовог својства, затим се оно вреднује као добро или лоше и на крају изражава се наше слагање или неслагање са тим (у нашој анализи посматрали смо лоша својства и наше неодобравање), што је све стилски маркирано на плану употребне вредности. Дакле, видимо да су овде заступљени субјекат оцене, објекат оцене, критеријуми оцењивања, тачке вредновања и оцене (Ристић 1994: 538).

4.1.1. Постоје два типа експресивности (Ристић 1994: 540–541). Прва је инхерентна, која има и своје формалне показатеље, као што су афиксална (ређе префиксална *нечовече*) деривација, у којој се издвајају пејоративни (2.2) и жаргонизовани и жаргонски суфикси (2.3), затим композиција или сливање (2.5) и номинације необичног гласовног склопа (*ждронфуљо*). Треба истаћи да су неке мотивне основе, нарочито придевске (*глуп-ане*) и саме експресивне, а да се додавањем појединих суфикса то још више наглашава (*глуп-андеру*).

4.1.2. Друга је адхерентна експресивност и реализује се као семантичка деривација, што укључује метонимију, метафору (*мазго једна*), поређење (*Сомино, глуп си ко ован*) и синегдоху (*тупане*). На основу блискости или сличности преноси се номинација са животиња и других реалија на људе, при чему се све особине једне личности свде на ону која је најмаркантнија по субјективној процени говорника.

4.1.3. Анализирани предикативни апели немају сви исти степен негативне експресивности (Ристић 1996а: 64–65). Једни имају: (а) висок (*ђубре, говнару, смраду, гаде, гадуро, дрољетино, кујо, мрцино, глупандеру, идиоте, кретену, дебилу, дебилушо, марво, стоко, магарче, коњино, воле, медведе, краво, кобило, веприно, мајнунчино, сомино* и сл.), други (б) повишен (*кукавице, смарачу, смотанко, пицајзло, блесане, клипане, лудо, будало*), а трећи (в) снижен (*баксузе, јаднице, паћенице, лузери, распикућо, штреберу, лујко, тупава, туване, цвикерашу, стипсо, прасе*). Степени експресивности повезани су са говорним поступцима (неуважавање, вређање, потцењивање, ругање и сл.) и емоцијама субјекта оцене (презирање, гнушање, љутња, срџба, бес, гађење и сл.) (Ристић 1996а: 73). Јасно је да се зависно од контекста може мењати смисао у оквиру једне (негативне) скале, али и сама скала, нарочито шалљивом и фамилијарном употребом пејоративних експресива (Ристић 1996а: 69), што у овом раду није био примарни задатак.

4.1.4. Треба истаћи да сваки језик има своје квазистеротипе, тј. типске представе које се везују за одређена имена (*крава, гуска; идиот, будала*) и које се усвајају учењем матерњег језика (Ристић 1996: 103). Неке примере квазистеротипа или колективне експресије о животињама и биљкама можемо наћи код Гортан-Премк (2004: 107–108), Драгићевић (2010: 101–102) Продановић-Стан-

кић (2004 и 2008). Они се огледају у секундарним значењима тих лексема која се приписују људима, иако су прво људске особине биле пренесене на животиње (Драгићевић 2007: 72) Да би странац овладао једним језиком, тј. да би имао комуникативну компетенцију, требало би да научи граматичка правила, усвоји симболику квазистереотипа и културно-националне обрасце употребе језичких јединица (Ристић 1966: 103). Тако је у литератури (Ристић 1996а: 75) већ истакнуто да говорници савременог српског језика имају изразиту склоност ка покудама и негативним афективним стањима, што је и био један од разлога да се одредимо за анализу предикативног апела са негативном експресивношћу. Друга одлика савременог српског језика је «и употреба пејоративних експресива у фамилијарној и интимној комуникацији, чиме се, /.../ осим експресивности постижу додатни стилски ефекти» (Ристић 1996а: 75).

Ова наша анализа управо може бити скроман допринос у постизању комуникативне компетенције при учењу српског као страног језика.

4.2. С обзиром на то да је у питању разговорни језик младих, који се познају и који су истог узраста и чланови сличних социјалних група, не изненађује граматичка и лексичко-семантичка флексибилност.

4.2.1. Дистрибуција вокативских наставака знатно је слободнија него у стандарду (в.2.1). Творбу експресивне лексике одликују пејоративни (2.2), жаргонизовани и жаргонски суфикси, али и експресивност неких (придевских) основа (2.3). Посебно је интересантно сливање двеју лексема у једну сливеницу (2.5). На синтаксичком плану предикативни апел се најчешће састоји из центра и постпозитивних детерминатора, а ретки су примери градацијског низања (2.6).

4.2.2. У функцији центра предикативног апела су експресивне лексеме којима се изражава наш став према саговорнику, што је углавном условљено контекстом (3.1). Одредбе у предикативној фрази су углавном број *један*, придеви са негативним експресивним значењем, комбинација ових двају елемената или предлошко-падежне конструкције (3.2).

Литература

- Војводић (2002), Дојчил Војводић, О корелацији императива и вокатива (на материјалу руског и српског језика), *Славистика*, Књига VI. Славистичко друштво Србије, Београд: 58–62.
- Војводић (2003), Дојчил Војводић, О вокативним и императивним типовима каузације у руском и српском језику. *Јужнословенски филолог* LIX, Београд: 153–174.
- Војводић (2003а), Дојчил Војводић, О вокативном обраћању у српском и другим словенским језицима, *Научни састанак слависта у Вукове дане. Актуелна питања проучавања, нормирања и наставе српског језика* 31/1, Београд: 191–199.
- Галлис (1978), А. Галлис, О различных типах экспрессивных обращений, *Восточнославянское и общее языкознание*. Академия наук СССР. Институт русского языка. Издательство «Наука» Москва: 161–166.

- Драгићевић (2010), Рајна Драгићевић, *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Друштво за српски језик и књижевност Србије. Библиотека Књижевност и језик. књ. 33. Београд 248 стр.
- Јовановић и Тривић (2011), Вера Јовановић, Анета Тривић, Апелативи у разговору млађе урбане популације. *Зборник радова са Другог научног скупа младих филолога Србије одржаног 6. марта 2010. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу: Савремена проучавања језика и књижевности*. Крагујевац: 135–142.
- Продановић-Станкић (2004), Метафоре са називима животиња у енглеском и српском језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLVII/1-2, Нови Сад: .
- Диана Продановић-Станкић (2008), Појмовна метафора у пословицама или зашто су људи животиње. – *Свет речи. Часопис за српски језик и књижевност*, 25–26, Београд:16–19.
- Проничев (1971), В. П. Проничев, *Синтаксис обращения (на материале русског и сербохрватског језиков)*. Издательство Ленинградског университета, Ленинград: 88 стр.
- Ристић (1994), Стана Ристић, Конотативни аспекти експресивне лексике (Лексико-лошко-лексикографски приступ корпусу из Речника САНУ). *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXXVII*, Нови Сад: 537–542.
- Ристић (1996), Стана Ристић, Лексичка семантика као одраз односа човека и његовог језика (на примерима именица модела ”особа + морална или психичка особина”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XXXIX/1*, Нови Сад: 99–109.
- Ристић (1996а), Стана Ристић, Типови експресивне лексике у савременом српском језику (модел ”особа + психичка или морална особина”). *Јужнословенски филолог* LI, Београд:57–78.
- Ристић (2002), Стана Ристић, Актуелни аспекти експресивизације и еуфемизације у савременом српском језику. МСЦ. Београд - Нови Сад 12 – 17. 9. 2000. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 30/1, Београд:167–178.
- Тополињска (1974), Зузана Тополињска, *Граматика на именската фраза во македонскиот литературен јазик – род, број, посоченост* – Скопје. 155 стр.
- Штасни (2007), Гордана Штасни, Атрибутивне именице (nomina attributiva) у српском језику. *Српски језик* 12/1–2, год. XII, Београд: 469–483.
- Bugarski (2003), Ranko Bugarski, *Žargon. Lingvistička studija*. Biblioteka XX vek 137, Beograd 180 str.
- Lauterbach (1999), Anastassia Lauterbach, *Anredeformen im Serbischen um 1800. Die Schauspielbearbeitungen von Joakim Vujić (1772–1847)*. Slavistische Beiträge. Bonn 288 str.
- Polovina (1987), Vesna Polovina, *Leksičko-semantička kohezija u razgovornom jeziku*. Interpersonalni leksički signali u funkciji održavanja kontinuiteta razgovora. Apelativi. Filološki fakultet Beogradskog univerziteta. Beograd:49-60
- Sava (2010), Andra L. Sava, *Žargonizmi u srpskom, rumunskom i engleskom jeziku. Padovi*. Универзитет у Нишу. Universitatea de Vest din Timișoara.Зборници – мала серија. Књига 1. Ниш: 69–89.
- Svennung (1958), J. Svennung, *Anredeformen. Vergleichende Forschungen*. Uppsala («Skrifter utg. av K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala»)

PREDICATIVE APPEAL IN SPEECH OF YOUTH
(GRAMMATICAL AND LEXICAL-SEMANTIC ANALYSIS)

Summary

On semantic level, category of appeal contains: (a) *pure appeal* when the speaker wants to communicate with a person who is in acoustic reach (*Петре, оче*), (b) *addressing* when speakers check on communication channel and draw attention to the importance of the announcement (*сестро моја*) and (v) *predicative appeal* when the speaker, using the vocative form, which is a nominal part of predicate in deep structure, characterizes his interlocutor (*коњу, стоко, магарче један, будало једна*). In this paper, predicative appeal in speech of youth is analyzed on grammatical and lexical-semantic level.

Keywords: Serbian language, spoken language, predicative appeal, grammatical and lexical-semantic analysis.